

Slater, D. (2002) *Trajectories of Development Theory: Capitalism, Socialism, and Beyond*. In Johnston, R. J., Taylor, P. J., Watts, M. J. (eds.) *Geographies of Global Change. Remapping the World*. 2nd. ed. Blackwell, Oxford, str. 88-99.

Klíčová slova: Západ, Sever, Jih, modernizace, neoliberalismus, marxismus

Obsah: V textu se autor zabývá tématem vyplývajícím z polarity Západního a Východního, resp. i Jihu a Severu. Západní rozvojová vize hraje významnou roli v ekonomice, privatizaci, vládnutí a v poslední době sociálním kapitalismu. Vize nekončícího Západu bude rozvíjet svět. Západ se stává univerzalizujícím globálním hráčem. Většina příkladů v článku se inspiruje vztahy USA a Latinské Ameriky. Důvody koncentrace na USA:

- 1) Hledání pochopení USA jako „lone superpower“ v jejím historickém, ekonomickém, kulturním a geopolitickém významu. Od začátku 21. století je tato pozice USA ve světě stále více proniká do světových událostí poměrně vážně.
- 2) Nesporný je fakt, že USA byla klíčovou imperiální silou 20. století. Rozvojová teorie se musí pokusit objasnit povahu vztahů mezi USA a Třetím světem.

V 19. století byla posilována identita západu (pozitivní). Věřilo se, že američtí anglosasové byli lidé, kteří předurčení přinést dobrou vládu, prosperitu a křesťanství na americké kontinenty a do celého světa. Ideál **modernizace** a civilizace ostatních národů vyústila v sérii okupací. Před r.1917 USA okupovalo Dominikánskou republiku, Haiti, Nikaraguu a částečně Kubu až do příchodu komunismu. Tyto geopolitické zásahy zahrnovaly modernizaci a rozvoj dalších společností. Je důležité si pamatovat tyto časné intervence USA, protože po 2.sv.v. byly základem velkých geopolitických změn. Tato „amerikanizace“ se stala základem modernizační teorie. Po celém světě byly přejímány americké vzorce chování ve všemožných disciplínách, docházelo ke „kopírování“. Ovšem bez ohledu na tradiční typy společností v Africe, Asii a Latinské Americe. Proti šíření přílivu modernizace se postupně začínala vyvíjet „protimodernizační“ hnutí, začínaje Vietnamskou válkou, revolucí na Kubě a v neposlední řadě také společenskými protesty uvnitř Spojených států. V druhé vlně se rozvíjel také **neoliberalismus**, představován volným obchodem (volný pohyb zboží, osob..), tržně založenou společností, privatizací, deregulacemi apod. I tento model byl řízen západní společností.

Ač jsou obě teorie, jak modernizace, tak neoliberalismus západními teoriemi, lze při jejich porovnání najít rozdíl. Důležitou charakteristikou neoliberalismu je vztah soukromého a veřejného sektoru, kde upřednostňuje veřejný sektor a státní sektor vidí jako brzdu v rozvoji. Opačně tomu je v modernizační teorii, která dává vyšší váhu národnímu státu.

V kontrastu s těmito dvěma teoriemi stojí teorie **marxismu** a neomarxismu. Kapitalismus byl odsouzen jako systém vykořisťování a měl být nahrazen socialismem, důraz dáván na třídní společnost. Marxismus odsoudil kapitalismus, avšak zcela opomenul jakousi individualitu ve společnosti, subjektivitu v uvažování. Autor k tématu dále v článku uvádí také příklady států s vládou pouze jedné strany. Právě Kuba je jasným příkladem. Autor však uvádí i pozitiva Kubánské revoluce, která jsou dobře známá: zlepšení zdravotního a školského systému, zlepšení využívání zemědělských a nerostných zdrojů, veřejných služeb a dále třeba redukce sociálních a ekonomických nerovností.

Tradiční marxistické pojedí však ztratilo svůj význam. Současné teorie se zabývají otázkami identity, odlišnostmi, rolí subjektivitu, vědění a síly. Zájem se soustředí také na místní kultury a sociální hodnoty či environmentální problémy.

Komentář, otázky: Autor se zabývá rolí Spojených států, resp. Západu ve vývoji celého světa. Celý obraz popisuje poměrně důkladně. Zabývá se i historickou stranou věci a poměrně logicky tedy dospívá k výsledku, že modernizační a neoliberalní teorie nesená západní civilizací v podstatě řídí do dnešního dne situaci ve světě. Ač by se mohlo na první pohled zdát, že USA se snaží rozvojových zemím „chudého“ světa pomoci, díky svému bohatství, nemusí se jednat o nezištnou pomoc. USA v podstatě ovládá místní společnosti, v podstatě za nic vstupuje do oblastí s velkým potenciálem surovin a především levné pracovní síly. Otázkou je, jak by asi vypadala dnes situace ve Spojených státech, kdyby tyto neměly možnost rozpínání se do oblasti tzv. Třetího světa.

Bunyard, P. (1997) Tehri: a catastrophic dam in the Himalayas. In Rahnema, M., Bawtree, V. (eds.) The post-development reader. Zed Books, London & New Jersey, str. 256-262.

Klíčová slova: přehrada, Himálaje, životní prostředí, odlesnění, společnost

Obsah: Autor v textu popisuje události spojené s výstavbou přehrady Tehří, v oblasti západních Himálají. Tato přehrada má být zdrojem pitné vody a elektřiny pro Dillí, zároveň má sloužit pro závlahu bohatším zemědělcům, kteří pěstují vysokovýnosné plodiny jako důsledek zelené revoluce.

Výstavba přehrady s sebou nese řadu negativních sociálních a environmentálních efektů. Více než 85 000 lidí z okolních vesnic musí být vystěhováno. Muži musí dojíždět za prací a ženy musí zastat veškeré práce v domácnosti a chodit pro vodu až několik km několikrát denně. Důležité je ovšem zmínit, že i takové megalomanské dílo může mít pozitivní sociální efekt ve smyslu náhledu tamní společnosti na problémy, které vyvstávají. Musí být také provedeno odlesnění. Velké plochy jsou denudovány a jsou málo úrodné, dochází k erozím, zmizí rozsáhlé plochy, kde se mohl pást dobytek.

Autor poukazuje na rozdílné vnímání takovýchto staveb. Pohled zvenčí vidí ekonomický přínos, zatímco místní obyvatelé své bydliště viděli jako krásné prostředí, ve kterém uměli dobře, udržitelně hospodařit a přehrada jim nic dobrého nepřináší. Autor se v článku zmiňuje o možném řešení takovýchto situací výstavbou více malých nádrží.

Komentář, otázky: Autor článkem dobře ukazuje na to, jaký efekt může mít výstavba takového díla na společnost a okolní přírodní prostředí. Důležité je uvědomit si propojenost těchto dvou systémů. Brát v úvahu historii celého území a pohled tamních lidí. Veřejnosti jsou často prezentovány jen tzv. ty „pozitivní“ ekonomické vlivy zvnějšku. Málokdo si uvědomí, jak postižené místo do té doby fungovalo. Jak takové dílo působí na místní společnost a jaká je aktuální situace?. Kde je hranice mezi pozitivy přehrady a jejími negativními důsledky? Kdo rozhoduje o výstavbě takové přehrady? Jak velký význam má slovo místních?

Chapman, G. P.(2002) The Green Revolution. In Desai, V., Potter, B. (eds.) The Companion o Development Studies. London: Arnold, s. 155-159.

Klíčová slova: zelená revoluce, geneticky modifikované organismy, rozvojové země

Obsah: Na začátku svého textu autor zmiňuje teorii Thomase Malthuse o tom, že potravinové zdroje jsou na Zemi omezené (lineární růst) a s narůstající populací (exponenciální růst) nebude možno lidstvo dostatečně zabezpečit. Lidé však i dnes mají dost potravin, ovšem globálně nerovnoměrně rozložených. Tento „úspěch“ se ukázal být možný ze dvou důvodů. Za prvé protože více půdy bylo kultivováno- např. americké prémie- moderní doprava umožňuje přepravu velkého množství komodit, jako třeba pšenici, mezikontinentálně. Za druhé, protože se uskutečnily významné růsty v produktivitě zemědělství. Tyto růsty v produktivitě se vyskytují jako výsledek změn v celém zemědělském systému. Například přechod od ručního setí ke strojovému setí rýže, nové pravidelné střídání chovu zvířat a pěstování plodin, nebo osvojení nových odrůd citlivých na umělá hnojiva. Od osvojování nové půdy a adaptace nových technologií rostla zemědělská produkce. Nicméně většina zemědělských výzkumů a pokroků se právě v posledních 200 letech uskutečnila v mírném pásu, kde byla v posledním století také vytvořena většina zisků z produkce. Situace však není vždy tak povzbudivá. 20. století zažilo několik významných hladomorů v Asii a Africe. V očích industriálního světa stále hrozila malthusiánská teorie. Rozvinuté země západu se snaží podporovat růst zemědělské produkce a zvýšit venkovské příjmy technickými prostředky.

Dr. Norman Borlaugh (pracoval v CIMMYT- mezinárodní centrum pro zlepšování rýže a pšenice, za úspěchy oceněn Nobelovou cenou) byl pěstitel rostlin, který používal křížení a hybridizace rostlin, což by umožňovalo pěstování odolných odrůd se stabilními, vhodnými vlastnostmi. Hlavní strategií bylo vypěstovat miniaturní odrůdy, citlivé na umělá hnojiva, obzvláště dusík. Malá výška rostlin měla dvě výhody: stonek se neohýbal pod těžší „hlavou“ plodu (resp.asi pod většími plody) a díky tomu mohly být používány vyšší dávky hnojiv; za druhé bylo více hmoty soustředěno právě do využitelného jádra rostliny a ne do nevyužitelných lodyh. S tímto byly ale spojené nechtěné vlastnosti, které se objevily- tj. zvýšená náchylnost k nemocem či objevení nových druhů škůdců- tudíž součástí revoluce se stalo zvýšené používání pesticidů a fungicidů.

Nové zemědělství mělo požadavky na výdaje, protože nebylo přizpůsobeno lokálním environmentálním podmínkám. Čili současný název pro toto zemědělství, který je „high external input agriculture“, je možná správnější než evokativní označení zelená revoluce, které bylo aplikováno od 60. do 90. let. Došlo ke zvyšování produkce a výnosů. Produkce pšenice v Mexiku se ztrojnásobila za dobu, kdy Borlaug pracoval s mexickou vládou. Zvýšila se i produkce v Pákistánu a Indii.

Společensky se nové technologie ukázaly být „rozvratnické“, jelikož byly vhodnější pro větší a bohatší firmy. Chudší a menší farmáři tak utrpěli. Na venkově byly vytvářeny nové pracovní příležitosti, tedy požadavky na pracovní sílu. Byly tak zavedeny sezónní proudy migrace mezi regiony. V současné dekádě jsou efekty nových technologií již považovány měřítkově neutrální a malí farmáři mají také nějaké výhody, zvláště se změnami závlahových technologií. Environmentálně náklady nových technologií celkově zahrnují: ztrátu původních druhů, závislost půd na umělém hnojení- jsou aplikovány rostoucí dávky, vytrvalé pesticidy v životním prostředí jsou zvláště škodlivé tam, kde jsou pěstěny společně rýže a ryby, snižují se výnosy slámy, což znamená, že jsou hledány nové zdroje krmiva pro zvířata, v některých oblastech roste hladina vody, což může zapříčinit zasolení půdy v případě kdy hladina dosáhne povrchu, v jiných oblastech existuje pokles hladiny vody v důsledku přečerpávání vody. Toto má opět dopad na chudé lidi, kteří využívají ručně kopané otevřené studny, zatímco bohatší vrtají studny na jejich pozemcích. Environmentální koncerny hledají integraci mezi novými a starými metodami (obzvláště hledání Low External Input Agriculture). Toto zemědělství hledá více odolné odrůdy vůči chorobám a jednotný boj proti škodlivému hmyzu, ve kterém jsou podporovány přírodní biologičtí predátory. Je to něco ve smyslu organického zemědělství ve vyspělých zemích, spravedlivé a efektivní využití vodních

zdrojů. Dále nové myšlenky zahrnují agrolesnictví, vracení listů jako krmiva a na kompost. Zelená revoluce nepochybně poskytla mnoha zemím oddech. V porovnání oproti například kukuřici, rýži, pšenici a bramborám byla mnohem menší pozornost věnována subsistenčním plodinám jako maniok v Africe nebo proso v Indii. Mnoho afrických zemědělců zaostává. Afrika je jediný kontinent, kde bylo předpovídan růst potravinově nezabezpečených (strádajících) lidí. Růst počtu lidí je také v Indii a Číně. Míry růstu populace klesají, ale absolutní čísla rostou jak mladá populace dosahuje dospělosti a reprodukce. Do roku 2050 v Indii a Číně vzroste populace o dalších 800 milionů lidí. což se rovná 3x nynější populace v USA. Osídlování nových oblastí v podstatě skončilo (až na sporné případy v Latinské Americe, Indonésii a Africe). Postupné zvyšování příjmů lidí zapříčiňuje hledání více produktů a masa a výstupy zemědělství rostou daleko rychleji než populace. Poroste mezinárodní obchod. Rusko a východní Evropa se mohou opět vyvinout jako hlavní exportéři po boku USA.

Technologičtí optimisté věří, že věk biotechnologií a přímých manipulací s geny vyřeší tyto problémy. Pomalý systém křížení a výběru na kterém pracoval Borlaug může být nahrazen přizpůsobením nových genů novým požadavkům. Je zde tedy jedna velká debata týkající se geneticky modifikovaných organismů (GMOs).

CGIAR existuje a roste a je vlivná. Dnes nejvíce do GMOs investují země Prvního světa. Pesimisté se bojí, že výtěžky půjdou do velkých korporací a minou chudé a malé podniky třetího světa. Kritici říkají, že obchod je zainteresován především na GMOs a růst zisku z GMOs a není zaměřen na farmáře a zákazníky. Obávají se nepředvídatelných důsledků nových genů na životní prostředí. Co je jasné je to, že všechny etapy lidského vývoje byly řízeny změnami v zemědělství a naopak.

Komentář, otázka: Autor článku přibližuje poměrně zblízka problematiku zelené revoluce, geneticky modifikovaných organismů. Je nutné zabývat se klasickou otázkou, jak uživit stále rostoucí populaci. Text možná až příliš rozvláčně komentuje geneticky modifikované potraviny, ale již méně se zaměřuje na konkrétní dopady v jednotlivých částech světa. Jak tedy vlastně konkrétně zhoubný vliv mohou mít geneticky modifikované organismy? Je možné uživit světovou populaci, aniž by jich bylo využíváno?

Pool-Kavana, H. (2006) 12 Myths About Hunger. Institute for Food and Development Policy Backgrounder Summer 2006, Vol. 12 No. 2. Dostupne elektronicky z <http://www.foodfirst.org/ode/1480>.

Jak řešit problém velkého přebytku v bohatém světě a katastrofálního nedostatku v nejchudších zemích? Jakým způsobem lze chudým zemím pomoci? Jak by asi vypadaly nejbohatší země světa bez existence Třetího světa?